

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Кириленко Ольги Павлівни
на дисертаційну роботу ГРИНЧИШИН ІРИНИ МИКОЛАЇВНИ на тему
«Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад в
умовах поглиблення соціально-економічної диференціації», представленої на
здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка,
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

На відгук надані дисертація, автореферат, копії наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, а також автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Дисертація представлена на 488 сторінках, основний зміст роботи викладено на 365 сторінках комп'ютерного тексту, містить 87 рисунків та 35 зведених аналітичних таблиць, список використаних джерел з 347 найменувань. Дисертація має також 14 додатків. Автореферат представлений на 40 сторінках і містить 9 рисунків та 2 таблиці. Копії опублікованих автором праць з 71 найменування, в тому числі 11 монографій (з них 2 одноосібні), 28 наукових статей, 21 публікація апробаційного характеру, 11 публікацій, що додатково відображають наукові результати дослідження.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Значна нерівномірність економічного потенціалу розвитку територіальних громад та низька дієвість бюджетних механізмів зумовлюють посилення диференціації рівня добробуту територіальних громад. При цьому поглиблення диспропорцій соціально-економічного розвитку за рахунок виключення слабких територіальних громад з системи соціально-економічних взаємодій може спричинити розширення ареалів депресивності та звуження економічного простору регіонів. Наявність проблем, пов'язаних з неоднаковими підходами фінансування функцій територіальних громад, відволіканням ресурсів на забезпечення делегованих повноважень та їх нестачею для належного фінансування публічних послуг високої якості, не дозволяє досягнути високого рівня та якості життя людей, незалежно від місця проживання. Авторський міждисциплінарний підхід, спрямований на вирішення наукової проблеми вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації, вказує на потребу взаємозумовленості удосконалення інструментарію бюджетних

механізмів з одночасним урахуванням економічних, соціальних, просторових чинників, а також підтверджує актуальність здійснення теоретико-методологічних досліджень Гринчишин Ірини Миколаївни з позиції регіоналістики та фінансів.

Проведене дослідження пов'язане з виконанням науково-дослідних тем ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»: «Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку» (номер державної реєстрації 0112U000460, «Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад Карпатського регіону в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0115U000018), «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493), НДР «Організаційно-економічні засади розвитку соціальної сфери територіальних громад» (номер державної реєстрації 0117U006068), НДР «Наукові засади формування моделі сталого ендегенного зростання регіонів України в умовах адміністративно-фінансової децентралізації» (номер державної реєстрації 0117U000691), НДР «Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: оцінка ефективності, напрями удосконалення» (номер державної реєстрації 0118U006583), НДР «Трансформація системи соціального захисту: національні пріоритети та регіональні особливості» (номер державної реєстрації 0117U003808), НДР «Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендегенного потенціалу» (номер державної реєстрації 0118U006607). Зазначене підтверджує актуальність, наукове значення та практичну цінність теми дисертаційної роботи Ірини Миколаївни Гринчишин.

2. Мета і результати дослідження, що винесені на захист. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад дослідження добробуту територіальних громад, розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів їхнього забезпечення в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації. Зазначена мета відповідає темі дослідження. Задачі дослідження логічно виходять з поставленої мети та безпосередньо пов'язані із отриманими дисертантом елементами наукової новизни. Об'єкт і предмет дослідження визначено згідно науково-методичних вимог до дисертаційних робіт.

Матеріали дисертації та публікації здобувача визначають високу обґрунтованість основних наукових результатів, положень наукової новизни та висновків, сформульованих в роботі. Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність й новизна забезпечуються широким застосуванням автором загальнонаукових та спеціальних методів теорії пізнання. Дисертанткою здійснено змістовне дослідження наукових праць і публікацій

вітчизняних і закордонних вчених і фахівців з питань регіональної економіки та фінансів: дослідження теорій добробуту (стор.42-53, 147) з означенням сутності територіальної громади, її ознак, функцій та спроможності (стор.53-66), поняття добробуту територіальної громади (стор.70-83); теорій регіонального розвитку (стор.50-52) з актуалізацією нових теорій; теорій фінансів (стор.124-128) та бюджетної децентралізації; та інших теоретичних підходів, що надало можливість науково обґрунтувати необхідність розробки теоретико-методологічного обґрунтування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації.

В цілому, запропоновані дисертантом науково-прикладні положення щодо бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації базуються на критичній оцінці теоретичного та емпіричного матеріалу, критичного переосмислення передового досвіду та наукових розробок, а також нормативно-правової бази з питань регіонального розвитку та фінансів.

3. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, їх новизна. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Достовірність основних результатів, отриманих у дисертаційній роботі, підтверджується змістовним опрацюванням значного масиву теоретичного, методичного та статистичного матеріалу. Залучення дисертанткою великої кількості наукових джерел дозволило здійснити порівняння різних точок зору на досліджувану проблему, що підтверджує достовірність теоретичних розробок автора (Розділ 1, 2). Дисертантка широко використовує і коректно оцінює опубліковані праці вітчизняних і зарубіжних вчених та проблемно дискусійний матеріал за темою дослідження. Достовірність наукових положень, отриманих в роботі підтверджується таким:

- використанням в процесі дослідження законодавчих та нормативних актів органів влади України; наукових праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених; статистичних матеріалів; інформації, отриманої відповідно до публічних запитів; аналітичних розрахунків автора, виконаних у процесі дослідження;

- застосуванням сукупності ретельно підібраних апробованих наукових методів дослідження (стор.138-148 дисертації) на основі використання системного підходу, а також сукупності методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію, зокрема: логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу; структурного, факторного, економіко-статистичного аналізу, методу декомпозиції, просторової автокореляції, економіко-математичного моделювання, стратегічного і структурно-функціонального аналізу, графічних та картографічних методів;

- впровадження отриманих науково-практичних результатів у діяльність окремих установ на державному та регіональному рівнях, а також, що особливо

актуально – на рівні об'єднаних територіальних громад, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження та використання отриманих у роботі результатів (стор.37-38, 8-9 автореферату), отже результати даного дослідження можуть використовуватися як у навчальному процесі, так й у практиці органів регіонального управління;

- апробацією нових наукових результатів на 21 міжнародній та всеукраїнській науково-практичних конференціях (с.9-10 автореферату).

Аналітична частина дисертації забезпечується системним підходом, міждисциплінарним аналізом та синтезом основних положень економічних знань. Їх достовірність забезпечується також результатами, отриманими з застосуванням різних методів наукового дослідження. Таким чином було сформовано методологічний базис забезпечення добробуту територіальних громад та потреби вдосконалення бюджетних механізмів в умовах сучасної трансформації територіального розвитку, так і міжбюджетних відносин в Україні.

Особливої уваги заслуговують такі положення наукової новизни, які дисертантка виносить на захист, та які вирішують наукові задачі теоретико-методологічних положень, розробці концептуальних та методичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації.

Вперше запропоновані теоретико-методологічні засади забезпечення добробуту територіальних громад у контексті зниження соціально-економічної диференціації, що базуються на імперативах людського розвитку та високої якості й рівня життя, спільної відповідальності жителів та органів місцевого самоврядування за забезпечення добробуту, в основу якого покладено громадоцентричний підхід до забезпечення соціально-економічного розвитку на локальному рівні та диференційований підхід до регулювання розвитку територіальних громад у рамках реалізації державної регіональної політики (стор. 101-103, Розділ 4. стор.248-275, стор.298-311 дисертації; стор.12 автореферату).

Вперше розроблено методологічний підхід до дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації, що ґрунтується на наукових положеннях: теорій фінансів (державні та місцеві фінанси, фіскальний федералізм), теорій регіонального розвитку (концепції місцевого розвитку (place-based development), ендогенно орієнтованого та інклюзивного розвитку), теорій добробуту громад та їхніх жителів (людського розвитку, якості життя та суб'єктивного добробуту, теорії соціального капіталу) (стор.42-53, стор. 146-148).

Вперше розроблено наукові положення щодо ефективізації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад на основі методологічного обґрунтування компліментарності інструментарію: бюджетного регулювання розвитку територіальних громад, бюджетного

самозабезпечення та спільного фінансування проєктів міжмуниципального співробітництва (стор. 345-357, 321-324, 333-335).

Вперше запропоновано концептуальні напрями забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, що охоплюють: формування організаційно-економічних та фінансових умов забезпечення добробуту територіальних громад, вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів, стимулювання жителів територіальної громади до забезпечення власного добробуту та інтенсифікації місцевого економічного розвитку через активізацію фінансово-економічного потенціалу (стор. 316-327).

Вперше розроблено модель трансформації бюджетних видатків компенсаційного типу (соціальних допомог) у бюджетні ресурси територіальних громад стимуляційного типу, елементами якої є перерозподіл повноважень між органами влади та місцевого самоврядування, переорієнтація бюджетних ресурсів у програми та проєкти інвестиційної спрямованості, а також верифікація отримувачів соціальних допомог (стор. 220-230, 375-378).

Удосконалено термінологічний апарат дослідження через уточнення сутності понять: «територіальна громада», визначення якого на відміну від уже існуючих, базується на ідентифікації її ознак та функцій, акцентує увагу на спільній відповідальності жителів територіальної громади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні добробуту; «спроможна територіальна громада», у визначенні якого наголошено на можливості задіяти ендогенний потенціал задля забезпечення добробуту територіальної громади (стор. 53-70).

Удосконалено наукові положення щодо структурної детермінації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, який, на відміну від усталених, містить сутнісну, стратегічно-програмну, функціональну та інституційну складові (стор. 107-124, рис. 2.2). *Удосконалено* науково-методичний підхід до оцінювання добробуту територіальних громад, що передбачає типологізацію територіальних громад за критеріями власних бюджетних ресурсів та рівнем залежності від зовнішнього бюджетного фінансування, обґрунтування показників у розрізі основних функцій територіальної громади (стор. 148-168). *Удосконалено* методологічний підхід до вивчення конфігурації центр-периферійних взаємодій в регіоні з позиції багаторівневої ієрархії з виділенням відповідних зрізів: економічного, соціального, просторового (стор. 159-162);

Набули подальшого розвитку наукові підходи до типологізації територіальних громад за видовими ознаками (типом поселення, чисельністю й складом населення, площею, фінансовими параметрами функціонування) та дихотомічними ознаками (центр-периферійні взаємодії, конвергентно-дивергентні процеси, інтегрованість і дезінтегрованість економічного простору) (стор. 54-56, 85-88 дисертації); методичний інструментарій оцінювання ефективності використання бюджетних ресурсів на основі аналізу чутливості змін видатків до їхніх надходжень (стор. 201-208); фінансово-економічні положення щодо дієвості бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад України на основі триетапного підходу до

компаративного аналізу зарубіжного досвіду децентралізації (стор. 357-3373); систематизація секторальних ризиків організації та фінансування публічних послуг (стор. 208-243).

Представлені пропозиції дисертанта виходять з глибокого економічного аналізу, а за своїм змістом є цілком реальними і придатними для практичного використання. Підтвердженням обґрунтованості положень і висновків, сформульованих в дисертації, є також чітка логіка вирішення поставлених завдань і викладення матеріалу.

Оцінка новизни дисертаційних положень, пропозицій і рекомендацій здобувача дозволяє зробити висновок, що вони є вагомим для науки й практики, оскільки збагачують регіональну економіку та фінанси положеннями і методичними підходами щодо формування регіональної політики розвитку територіальних громад та бюджетної політики забезпечення їх добробуту.

У роботі проведено критичний аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових досліджень, що підтверджує широту аналітичного узагальнення, глибину і комплексність опрацювання досліджуваної теми. *Теоретичне значення* роботи полягає у збагаченні фінансів та регіональної економіки як науки комплексними підходами до концептуальних методологічних засад розвитку територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації та реалізації політики регіонального розвитку. Обґрунтовані у дисертації положення наукової новизни розширюють теоретичний базис фінансів та регіональної економіки щодо методологічного апарату забезпечення добробуту територіальної громади на основі громадоцентричного та диференційованого підходів до регулювання їхнього розвитку, а також вдосконалення бюджетних механізмів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці науково-прикладних положень та рекомендацій, які дають змогу сформулювати ефективні механізми формування сприятливого середовища для ефективного використання всіх переваг адміністративно-фінансової децентралізації та політики регіонального розвитку задля забезпечення добробуту територіальних громад. Отримані результати реалізовані в практиці управління на державному, регіональному та місцевому рівнях, що підтверджують відповідні довідки. Найважливішими серед них є пропозиції, розглянуті: державними органами влади України, зокрема: Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення (лист № 102/2735 від 13.05.2016 р.) при прийнятті Закону України «Про соціальні послуги» в новій редакції; Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (лист №04-14/14-2542 від 2.10.2017 р.) щодо механізму розподілу повноважень між різними рівнями публічного управління; Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (лист №8/13.4/1241-18 від 28.11.2018 р.) щодо розроблення стратегічних орієнтирів розвитку регіонів та територіальних громад; Національною службою здоров'я України (лист №255/2-10-19 від

16.01.2019 р.) щодо функціональних ризиків первинної медичної допомоги; Міністерством охорони здоров'я України (лист №25.5.2-154/20/3569 від 11.02.2019 р.) щодо ідентифікації ризиків реформи охорони здоров'я; Комітетом з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (лист №04-23/14-1031 від 25.02.2020 р.) в частині обґрунтування організаційно-економічних засад забезпечення добробуту територіальних громад на основі підвищення ефективності бюджетних механізмів; Міністерством розвитку громад та територій України (лист №7/13.4/2329-20 від 10.02.2020 р., лист №8/34.4/5851-20 від 12.08.2020 р.) щодо механізмів зниження соціально-економічної диференціації територіальних громад в умовах сучасних реформ; регіональними органами влади, місцевого самоврядування та іншими організаціями, зокрема, Львівською обласною державною адміністрацією (лист №5/34-7656/0/2-15-10 від 9.11.2015 р.) щодо громадського моніторингу виконання місцевих бюджетів; територіальним управлінням Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (лист № 29-19/289 від 28.12.2015 р.) щодо оцінки формування і використання фінансових ресурсів Львівської області; Івано-Франківською обласною державною адміністрацією (лист №6137/1/1-17/01140 від 10.10.2017 р.) при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального розвитку; Департаментом економіки та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (лист №811/01-19/2-19 від 18.12.2019 р.) в частині підвищення фінансової спроможності територіальних громад, (лист №811/01-19/1-19 від 18.12.2019 р.) щодо напрямів нарощення ендogenous інвестиційного потенціалу територіальних громад як чинника зміцнення їхньої спроможності; Департаментом економічного розвитку і торгівлі Кіровоградської обласної державної адміністрації (лист №21-01-11/197/0.2101 від 13.02.2020 р.) при формуванні програм розвитку області; Постійною комісією Дрогобицької міської ради з питань планування бюджету, фінансів, цінової політики та інвестицій (лист № 322 від 22.10.2020 р.) щодо ідентифікації резервів бюджетних ресурсів та підвищення рівня соціально-економічного розвитку територіальної громади; Новострілищанською селищною радою (лист № 635 від 29.12.2018 р.) щодо оптимізації бюджетних ресурсів та розвитку публічних послуг; Громадською організацією «Львівська обласна організація активної реабілітації неповносправних осіб «Стимул» (лист № 3 від 22.12. 2018 р.) щодо механізму інтеграції медичних і соціальних послуг..

4. Зміст та завершеність дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Гринчишин І.М. є логічно структурованою, відповідає меті та завданням дослідження, забезпечує повне висвітлення отриманих результатів. Робота є завершеним науковим дослідженням, містить необхідні теоретико-методологічні положення, аналітичні розробки та

перспективні напрями, що достатньо повно висвітлені у відповідних розділах дисертації та опублікованих наукових працях. Дисертаційна робота складається з п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

В першому розділі роботи *«Наукові засади забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації»* досліджено еволюцію теорій добробуту у постулатах економічних шкіл (стор. 42-53), що дозволило авторці окреслити розуміння добробуту в таких теоріях: теорії суспільного добробуту; теоріях, спрямованих на інтенсифікацію економічного зростання (теорії розміщення, неокласичні теорії, теорії кумулятивного зростання, інституційні теорії) із актуалізацією підходу, що ґрунтується на теорії ендogenous потенціалу та місцевого економічного розвитку (place-based theory); теоріях, які визначають соціальне становище людей з позиції їхнього високого рівня життя та можливостей розвитку (теорія якості життя, теорія людського розвитку, теорія суб'єктивного добробуту, теорія соціального капіталу). Критичний аналіз наукових підходів до трактування сутності територіальної громади (аксіологічного, управлінського, ресурсного, соціокультурного, інституціонального, системного та комунікативного), а також виокремлення її ознак та функцій дозволили запропонувати власне визначення територіальної громади та її спроможності (стор.53-68). На основі вивчення наукових підходів, переважно зарубіжних учених (стор.70-83) запропоновано методологічне обґрунтування добробуту територіальної громади з чітким розумінням того, що основним інтересом громади є покращення рівня та якості життя жителів. Авторкою встановлено, що чималий вплив на можливості забезпечення добробуту територіальних громад зумовлює поглиблення соціально-економічної диференціації, вказуючи на надмірні преференції одних громад та ексклюзивність інших (стор. 83-100), з огляду на це розроблено концептуальні засади забезпечення добробуту територіальної громади (стор.101-103) на основі градоцентричного та диференційованого підходів.

Другий розділ *«Методологічне підґрунтя дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад»* містить власну інтерпретацію бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, довівши доцільність виокремлення змістовної, стратегічно-програмної, функціональної та інституційної складових бюджетних механізмів у поєднанні з об'єктом дослідження (стор. 107-124) та окреслення економічних теорій дослідження публічних фінансів та бюджетних механізмів в умовах адміністративно-фінансової децентралізації (стор.125-132). Комплексне та системне дослідження добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації дозволило здобувачці обґрунтувати авторське бачення методології дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах соціально-економічної диференціації (стор. 147-148). На цій підставі було сформульовано наукову проблему дослідження: значна нерівномірність економічного потенціалу розвитку територіальних громад і низька дієвість бюджетних

механізмів в умовах децентралізації зумовлюють посилення диференціації рівня добробуту територіальних громад, що вимагає застосування диференційованого та громадоцентричного підходів до забезпечення їхнього соціально-економічного розвитку та ефективного використання ендogenous фінансово-економічного потенціалу (стор.147) та розроблено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад на основі тріади наукових концепцій та теорій, зокрема теорій фінансів (теорія державних фінансів, теорія місцевих фінансів, концепція фіскального федералізму), теорій регіонального розвитку (теорія ендogenous розвитку, концепція місцевого розвитку (place-based development), теорія інклюзивного розвитку), теорій добробуту громад та їх жителів (концепція якості життя, концепція людського розвитку, концепція суб'єктивного добробуту та теорія соціального капіталу).

Для обґрунтування специфіки забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації (стор. 148-165) запропоновано комплексний методичний підхід до оцінювання добробуту територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів (стор.149-158), оцінювання ефективності видатків територіальних громад на власний соціально-економічний розвиток; делімітацію рівнів центрo-периферійних взаємодій в регіоні та наявність конвергентно-дивергентних тенденцій. Цілком логічним є розуміння того, що на забезпечення добробуту територіальних громад впливають різноманітні процеси, які пов'язані, з однієї сторони, із бюджетною політикою органів місцевого самоврядування та поведінковими аспектами жителів територіальною громади, а з іншої – її позиціонуванням в регіоні та реалізацією політики регіонального розвитку.

Розділ 3 *«Діагностика бюджетного забезпечення добробуту територіальних громад»* містить результати дослідження особливостей першого етапу адміністративно-фінансової децентралізації з критичним аналізом функціонування бюджетних механізмів (стор.169-182); з'ясування тенденцій формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад (стор. 183-194) з оцінюванням ефективності видатків соціально-економічного розвитку (стор.201-208), ідентифікацію ризиків у сферах охорони здоров'я, соціального захисту (стор.208-243). Неординарним є висновок автора щодо «ефекту липучки», згідно якого територіальні громади схильні нарощувати доходи за рахунок більших темпів зростання трансфертів, аніж власних доходів (стор.208). Цікавим з практичної точки зору є критичний аналіз та узагальнення ризиків (організаційно-інституційних, фінансових та функціональних) у різних сферах; здобувач вірно окреслює їхній вплив на забезпечення добробуту жителів територіальної громади.

У Розділі 4 *«Аналіз тенденцій та чинників диференціації соціально-економічного розвитку територіальних громад у контексті сучасних викликів»* на основі розробленої методики оцінено добробут територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів (стор.248-275) та здійснено інтерпретацію

результатів дослідження з метою позиціонування територіальних громад у регіоні, з'ясовано тенденції їхньої внутрішньорегіональної диференціації.

Основний акцент автором зроблено на розвитку територіальних громад під впливом центрально-периферійних ефектів (стор. 298-313). Важливою з практичної точки зору є висновок автора про відсутність «точок зростання», що формують позитивні імпульси для розвитку прилеглої території у двох з семи новостворених районів (Самбірський та Червоноградський райони) Львівської області. Цілком погоджуємося, що виявлені закономірності потребують урахування при формуванні та реалізації політики регіонального розвитку, бюджетної підтримки відповідних територій.

В п'ятому розділі *«Концептуальні засади вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад»* обґрунтовано концепцію забезпечення добробуту територіальних громад в умовах реалізації сучасних реформ (стор. 316-328). Цілком погоджуємося з висновком авторки, що необхідність формування концептуального базису забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації зумовлена новою конфігурацією конструкту «ринок – держава – територіальна громада» та зміною внутрішньодержавних бюджетних відносин, пов'язаних безпосередньо з адміністративно-фінансовою децентралізацією та реалізацією політики регіонального розвитку. З цієї точки зору вдалими є застосування громадоцентричного та диференційованого підходів до розвитку територіальних громад із обґрунтуванням мети, ключових цілей та очікуваних результатів.

Дисертанткою запропоновано низку практичних рекомендацій щодо ефективізації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, в основі якої лежить здатність громад до одночасного задіяння заходів щодо зміцнення бюджетної спроможності територіальних громад, алокативної ефективності їхніх бюджетних ресурсів, спільного фінансування проєктів міжмуніципального співробітництва (стор. 321-329), механізм міжсекторальної інтеграції бюджетних ресурсів на основі мультиканального фінансування медичних та соціальних послуг, що дає змогу зменшити дублювання функцій (стор. 323-324), рекомендації щодо розроблення бюджетних програм (стор. 331-332). Практичним характером відрізняється запропонована модель трансформації бюджетних видатків на фінансування соціальних допомог, що за своєю суттю є компенсаційними у бюджетні ресурси територіальних громад стимуляційного типу (стор. 375-378) на основі ґрунтового аналізу зарубіжного досвіду та сучасних реалій тотального збільшення видатків на зазначені потреби та зростання чисельності отримувачів соціальних допомог.

Таким чином, означене коло розв'язаних у дисертації завдань дозволяє стверджувати про комплексність дослідження, що є його безумовною перевагою та підтверджує досягнення поставленої мети. Дисертаційна робота викладена чітко, науковою мовою з відповідним понятійно-категоріальним апаратом, достатньо ілюстрована.

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у наукових публікаціях, доповідалися на міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях. За темою дисертації опубліковано 71 наукову працю, у яких в повному обсязі викладено основні наукові положення та результати проведеного дослідження. До числа опублікованих праць входять: 2 одноосібні монографії; 9 розділів у колективних монографіях; 28 наукових статей, з них – 21 у наукових фахових виданнях України, 7 статей у виданнях іноземних держав та у виданнях України, в тому числі і таких, що включені до міжнародних наукометричних баз; 21 публікація за матеріалами конференцій та 11 публікацій, що додатково відображають наукові результати дослідження (стор. 29-37 автореферату).

Особисто здобувачці в загальному обсязі публікацій за темою дисертації належить 65 ум. друк. арк. Особистий внесок здобувача у тих роботах, які опубліковано у співавторстві, відзначений у списку праць, наведеному в авторефераті. Обсяг та зміст публікацій відповідає вимогам, встановленим МОН України, всі положення наукової новизни, що виносяться на захист, представлені у публікаціях.

6. Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

Структура дисертації включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Роботу викладено українською мовою у науковому стилі з дотриманням логічної послідовності подання матеріалу. За всіма ознаками дисертація та автореферат відповідають встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Автореферат ідентично відображає зміст дисертації та основні положення наукової новизни. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені на захист, не містять наукових результатів, викладених у кандидатській дисертації.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. В дисертаційній роботі є певні висновки й твердження, які можна віднести до категорії дискусійних і таких, що потребують додаткових пояснень та уточнення, зокрема:

1. Наукові положення щодо структурної детермінації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, а саме: виокремлення змістовної, стратегічно-програмної, функціональної та інституційної складових (стор.119-124), варто було доповнити механізмом публічного інвестування, оскільки в сучасних умовах адміністративно-фінансової децентралізації та реалізації політики регіонального розвитку значна частка бюджетних ресурсів, що акумулюють (як за рахунок власних, так і залучених джерел) територіальні громади мають характер інвестиційного

спрямування. Окрім того, проблема низької ефективності публічного інвестування в умовах обмеженості бюджетних ресурсів територіальних громад може негативно впливати на їхній добробут.

2. У схемі бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад авторка правомірно виокремлює механізм запозичення бюджетних ресурсів та механізм спільного інвестування. У роботі на рис.2.2 зазначено, що механізм запозичення можуть використовувати лише міські ради, зокрема ради міських ОТГ. Вважаю, що посилення фінансової спроможності громад із залученням додаткових фінансових ресурсів та інвестицій потребує більше уваги в рекомендаційній частині, яка стосується вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів.

3. В роботі визначено ризики у сферах охорони здоров'я, соціального захисту та освіти територіальних громад (стор.237-243) в умовах передачі фінансових ресурсів та повноважень на базовий рівень. Проте, поза увагою залишились ризики у сфері духовного та фізичного розвитку, економічної діяльності та управління. Докладний аналіз зазначених сфер актуалізується з огляду на потребу значного обсягу бюджетних ресурсів для їх фінансування відповідно до власних повноважень територіальних громад. Крім того, необхідно було окреслити шляхи мінімізації даних ризиків за допомогою конкретних інструментів бюджетного механізму.

4. В дисертації розроблено модель трансформації бюджетних видатків компенсаційного типу у бюджетні ресурси територіальних громад стимуляційного типу, елементами якої є перерозподіл повноважень між органами влади та місцевого самоврядування (на користь останніх), переорієнтація бюджетних ресурсів у програми та проекти інвестиційної спрямованості, а також верифікація отримувачів соціальних допомог. Така позиція є слушною з огляду на її спрямованість на активізацію людського потенціалу (стор. 6 автореф.). Попри це, вважаємо, що в теперішніх умовах, додаткові повноваження для територіальних громад без стабільних бюджетних джерел можуть поглибити проблеми й так низького рівня їхньої фінансової спроможності.

5. У п. 5.2 дисертації вірно акцентовано на необхідності запровадження середньострокового бюджетного планування та прогнозування на рівні територіальних громад, посилення тісного зв'язку бюджетного і стратегічного планування. На наш погляд, доцільно було більше уваги приділити зазначеним складовим бюджетного механізму, зокрема запропонувати шляхи вдосконалення програмно-цільового методу бюджетного планування на місцевому рівні, покращення змістовного наповнення паспортів бюджетних програм, вдосконалення результативних показників в контексті забезпечення добробуту територіальних громад.

6. У 12 п. висновків зазначається, що перспективним напрямком удосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад є використання таких інноваційних підходів, як створення умов для стимулювання жителів до власного забезпечення добробуту на засадах

особистої автономії та колективної відповідальності через збереження здорового способу життя, формування нових знань, розвиток підприємницького та людського потенціалу, креативного сектору, пропагування локальної ідентичності й згуртованості. На наш погляд, ця теза потребує більш деталізованого пояснення і наведення конкретних шляхів трансформації зазначених підходів у конкретні інструменти бюджетного механізму.

Зазначені дискусійні положення не зменшують наукову та практичну цінність представленого дослідження.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота Гринчишин Ірини Миколаївни «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації» є завершеною науковою працею, в якій отримано науково обґрунтовані результати, що в сукупності надають подальший розвиток теоретико-методологічним основам бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації. Роботу виконано на високому науково-методичному рівні. Дослідження логічно структуроване, є цілісним, носить завершений характер, містить наукову новизну та практичну цінність. В опублікованих працях автора повною мірою відображені основні положення дисертаційної роботи.

Обсяг та оформлення дисертації, в цілому, відповідають пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу, можна зробити висновок, що дисертаційна робота «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації» за своїм змістом повністю відповідає паспортам наукових спеціальностей 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, а її автор Гринчишин Ірина Миколаївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора економічних наук за означеними спеціальностями.

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнського національного
університету

Ольга КИРИЛЕНКО

